

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу **Телебєнєвої Євгенії Юріївни**
«Суспільно-географічне дослідження соціально-економічного розвитку
регіону (на прикладі Харківської області)»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук
за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія

1. Актуальність обраної теми дослідження, її зв'язок з напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними та галузевими науковими програмами.

В усі часи важливим завданням було підвищення якості управління соціально-економічним розвитком держави і окремих регіонів на основі регіональної політики. Особливого значення такі завдання набувають в умовах запровадження децентралізації як конституційного принципу державного управління в Україні. Наукове обґрунтування таких завдань здійснюється представниками багатьох наук, серед яких виняткове місце займає суспільна географія, бо саме ця наука зробила найбільший внесок в методологію комплексно-пропорційного розвитку регіонів. В такому контексті регіон розглядається як суспільно-географічна система. Проте, незважаючи на значну кількість публікацій у зазначеній сфері, залишаються недостатньо опрацьованими питання методики оцінки сучасних чинників, передумов та сучасних форм регіонального розвитку галузевих та інтегральних систем.

У зв'язку з цим вбачається достатньо актуальною є дисертаційна робота Є. Ю. Телебєнєвої, яка присвячена виявленню суспільно-географічних проблем соціально-економічного розвитку Харківського регіону для покращення управління регіональним розвитком.

Наукова актуальність дослідження Телебєнєвої Є. Ю. посилюється у зв'язку з його кінцевою спрямованістю на підвищення рівня та якості життя населення регіону.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертації, зумовлені логічною побудовою дослідження, коректним вибором і застосуванням загальнонаукових та

спеціальних методів дослідження. Отримані наукові положення, висновки і рекомендації є обґрунтованими і аргументованими.

У процесі підготовки дисертації опрацьовано 215 літературних джерел, серед яких праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених з питань дослідження соціально-економічного розвитку.

Результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на 12 міжнародних та регіональних науково-практичних конференціях і семінарах.

Наукова новизна положень, що висунуті в дисертаційній роботі, конкретизується в таких теоретичних положеннях і методичних підходах, рекомендаціях та висновках. Зокрема, вперше:

- досліджено траєкторії соціально-економічного розвитку міських та районних соціогеосистем Харківської області, зокрема виявлено періоди прогресивного і регресивного розвитку, зростання і спадання значень відхилень від оптимальної траєкторії (підрозділ 3.4, с. 136-152);
- обґрунтована методика оцінки специфічності соціально-економічного розвитку міст і районів Харківської області за результатами узагальнення локальних класифікацій (підрозділ 3.6, с. 154-160);
- застосовано оригінальний підхід до групування і ранжування міст та районів Харківської області на основі моделювання у нормованому багатовимірному ознаковому просторі (підрозділ 3.1);
- встановлено нові пропорції в співвідношенні факторів соціально-економічного розвитку Харківського регіону в сучасних умовах (підрозділ 3.2, с. 116-120);
- за результатами комплексного аналізу обґрунтовано рекомендації стосовно планування і управління соціально-економічним розвитком міст і районів Харківської області (підрозділ 3.8, с. 166-179);
- удосконалено методику дослідження системних параметрів соціально-економічного розвитку регіону за рахунок впровадження методів багатовимірної класифікації та прикладного інформаційного аналізу (підрозділ 1.4);
- поглиблено поняттєво-термінологічний апарат суспільної географії за рахунок уточнення поняття «регіональний соціально-економічний розвиток» (підрозділ 1.2.2);
- отримала подальший розвиток методика суспільно-географічного дослідження соціально-економічного розвитку регіону за рахунок поєднання традиційних та нових методів (дослідження у нормованому багатовимірному ознаковому просторі, багатовимірні класифікації тощо) (підрозділ 1.4).

3. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження.

Результати дисертаційного дослідження Є. Ю. Телебенової поглиблюють теоретико-методичні основи суспільної географії та мають практичну значимість. Так, методика дослідження соціально-економічного розвитку регіональних соціогеосистем може бути застосована для вивчення інших регіонів України такого рівня.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що вони частково вже впроваджені у «Стратегію розвитку Харківської області на період до 2020 року» (довідка №-06-29/1737 від 22.04.2015 р.), а також можуть бути використані обласними та місцевими (міськими та районними) органами влади при розробці програм соціально-економічного розвитку міст та районів Харківської області.

Практична цінність результатів дослідження підтверджується їх використанням при виконанні науково-дослідних робіт кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, зокрема «Суспільно-географічні особливості соціальної безпеки регіону як чинника його стійкого розвитку в аспекті раціонального природокористування» (державний реєстраційний номер 0111U008533, довідка № 0301-58 від 22.04.2015 р.), «Територіальні особливості формування конкурентоспроможності регіону» (державний реєстраційний номер 0115U000504, довідка № 0301-59 від 22.04.2015 р.).

Окремі положення дисертаційного дослідження використані при розробці навчально-методичного забезпечення з дисципліни «Географія Харківської області з основами регіонознавства» (довідка № 0202-611 від 22.04.2015 р.).

Практичний доробок автора полягає, зокрема в тому що матеріали дослідження використовуються у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Географія Харківської області з основами регіонознавства», «Географія населення з основами демографії», «Географія промислових комплексів», «Регіональні проблеми стійкого розвитку», «Регіональна економічна та соціальна географія», про що є відповідні довідки.

4. Зауваження та дискусійні положення.

За загальної позитивної оцінки виконаного дисертаційного дослідження, слід відзначити деякі положення, що не отримали належного розкриття в дисертації і тому є дискусійними, а також звернути увагу на певні зауваження та пропозиції:

1. В теоретико-методологічній частині роботи недостатньо уваги приділено застосуванню принципів суспільно-географічного системоутворення в функціонуванні регіону як суспільно-географічної системи. У зв'язку з цим формулювання об'єкту дослідження, як процесу розвитку, в контексті даної роботи виступає ширшим від базового поняття «соціогеосистема». Тут очевидною є методологічна неузгодженість.

2. В роботі такого спрямування, якщо вона є суспільно-географічною за змістом, вкрай доцільно було б розглянути та практично застосувати принципи комплексно-пропорційного збалансованого розвитку регіону як інтегральної системи.

3. В другому розділі дисертаційної роботи в підрозділі 2.3.5 аналіз системи охорони здоров'я носить загально-описовий характер без належної територіальної диференціації. Охорону здоров'я населення, та її проблеми, на наш погляд, треба було детальніше проаналізувати, бо ця складова має суттєвий вплив на якість і рівень життя населення регіону і країни в цілому.

4. Проблеми соціально-економічного розвитку в роботі виділені тільки на основі компонентного аналізу. На нашу думку, бажано б було більш детально розглянути дане питання, зокрема в територіально-компонентному та інтегрально-територіальному аспекті. Без такого багатоаспектного підходу комплексний розгляд соціально-економічного розвитку регіону вбачається достатньо проблематичним.

5. У рекомендаціях з поліпшення соціально-економічного розвитку міст та районів Харківської області хотілося б бачити більш конкретні пропозиції, які б відображали суспільно-географічний контекст. Зокрема, це стосується удосконалення регионального управління та рівня і якості життя населення окремих соціогеосистем.

6. Зауваження технічного характеру:

- деякі картосхеми в третьому розділу (с. 115, с. 150) не мають кількісної та якісної оцінки показника, а констатують лише факти (1 група, 2 група, 3 група тощо);

- в тексті дисертації зустрічаються стилістичні та граматичні помилки;
- в списку використаних джерел зустрічаються відверті недоречності (п.5; п.74).

Зазначені дискусійні положення та зауваження мають рекомендаційний характер і не знижують в цілому достатньо високий теоретико-методичний та прикладний рівень дисертаційної роботи.

5. Зміст та завершеність дослідження.

Дисертаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, 7 додатків.

У першому розділі **«Теоретико-методичні основи суспільно-географічного дослідження соціально-економічного розвитку регіону»**, обґрунтовано постановку даного дослідження, яке базується на положенні, що найвищим пріоритетом в оцінці ефективності соціально-економічного розвитку будь-якої соціогеосистеми є рівень і якість життя населення. На основі аналізу попередніх досліджень поглиблено теоретико-методичні основи суспільно-географічного дослідження соціально-економічного розвитку регіону. Удосконалено поняттєво-термінологічний апарат суспільної географії за рахунок уточнення поняття «регіональний соціально-економічний розвиток». Визначено алгоритм дослідження, який складався з чотирьох етапів, зокрема організаційного, підготовчого, аналітичного та підсумкового етапу, що дало змогу забезпечити найбільш логічне й повне виконання поставлених завдань. Обґрунтовано методику суспільно-географічного дослідження соціально-економічного розвитку регіональної соціогеосистеми.

У другому розділі **«Передумови та сучасний стан соціально-економічного розвитку Харківського регіону»**, висвітлено історичні особливості освоєння та розвитку Харківського регіону. Виявлено, що на сучасний стан соціально-економічного розвитку Харківського регіону мали суттєвий вплив його вигідне економіко-географічне положення, особливості господарського освоєння території, потужний природно-ресурсний потенціал та наявні кваліфіковані трудові ресурси. Ретроспективний аналіз дозволив встановити передумови та особливості формування індустріального та аграрного секторів, сфери послуг Харківської області. Визначено, що серед регіонів України Харківська область займає провідні позиції за рядом показників соціально-економічного розвитку.

У третьому розділі **«Просторово-часові особливості соціально-економічного розвитку Харківського регіону»**, подано просторову інтерпретацію подібності соціально-економічного розвитку міст та районів Харківської області. З цією метою застосовано метод кластерного аналізу, на основі чого побудовані дендрограми для міст обласного підпорядкування та районів на кожний з розрахункових моментів часу (досліджуваний період 2006-2012 рр.). За результатами факторного аналізу виявлено і ідентифіковано чотири групи параметрів, які можна розглядати як чинники, і як індикатори соціально-економічного розвитку. Висвітлено результати аналізу системних показників та моделювання траєкторії соціально-економічного розвитку регіону. За

результатами аналізу динаміки показників системного розвитку (показника однорідності за графоаналітичним методом) виділені три групи міст та районів області, зокрема, з постійним зростанням показника однорідності розвитку, поступовим зменшенням цього системного показника у часі та ті, які не проявляють чітких закономірностей у часових змінах показника однорідності розвитку. За результатами моделювання траєкторії соціально-економічного розвитку міських та районних соціогеосистем виявлено соціогеосистеми, які характеризуються позитивною динамікою соціально-економічного розвитку, а також соціогеосистеми, які характеризуються негативною динамікою та мають тенденцію до зниження рівня розвитку.

Проаналізовано територіальні особливості соціально-економічного розвитку районних і міських соціогеосистем, визначено основні проблеми соціально-економічного розвитку та наведено шляхи їх вирішення, обґрунтовано рекомендації щодо покращення соціально-економічного розвитку міст та районів Харківської області.

Загальні висновки, що відображають результати дослідження відповідають поставленим завданням і наведено на 5 сторінках. Список використаних джерел включає 215 найменувань і займає 22 сторінки. Робота містить 53 таблиці (з яких 21 – у додатках), ілюстрована 148 рисунками (з яких 60 – у додатках).

6. Повнота викладу змісту дисертації в опублікованих працях.

Основні положення і результати дисертаційного дослідження в достатній мірі викладені у 26 наукових працях загальним обсягом 7,91 д.а. (у т.ч. 5,67 д.а. – авторських), з них 9 статей у фахових виданнях загальним обсягом 3,6 д.а. (у т.ч. 2,85 д.а. – авторські), в т.ч. 5 – в іноземних виданнях. В публікаціях відображені всі основні положення дисертації, які винесено на захист. Структура та зміст дисертації достатньо повно відображені в авторефераті.

7. Відповідність дисертації вимогам нормативних актів ДАК України.

Дисертація Є. Ю. Телебеневої відповідає вимогам, зокрема «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 щодо дисертаційних робіт, які представляються на здобуття наукового ступеня кандидата наук та нормативних актів ДАК України.

8. Загальний висновок.

Дисертація Телебеневої Євгенії Юріївни «*Суспільно-географічне дослідження соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Харківської області)*» є актуальною, має науково-теоретичне та практичне значення. Вона спрямована на вирішення важливої наукової проблеми – виявлення суспільно-географічних особливостей соціально-економічного розвитку Харківської області та їх впливу на поліпшення регіонального управління. В роботі отримано наукові положення, які розвивають і вдосконалюють методичні засади суспільно-географічного дослідження соціально-економічного розвитку регіону.

Дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, а її автор, Телебенєва Євгенія Юріївна, заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія.

Офіційний опонент:

доктор географічних наук, професор,
професор кафедри країнознавства і
туризму Національного авіаційного
університету

I. M. Дудник

03 вересня 2015 р.

Підпис професора Дудника I. M.

засвідчує

Вчений секретар

O. Варченко